

Derinlerden Gelen Sesler: Maden İşçilerinin Adil Geçiş Sürecine Yaklaşımları

Serter ORAN*

ORCID ID: 0000-0001-5845-7562

Emine AKYEL**

ORCID ID: 0000-0002-9466-5593

Öz

Bu çalışma, daha sürdürülebilir ve eşitlikçi bir ekonomiye geçiş bağlamında maden işçilerinin deneyimlerini, karşılaştıkları zorlukları sınıfsal perspektiften keşfetmeyi amaçlayarak, Türkiye'deki maden işçilerinin adil geçişe yönelik yaklaşımına ışık tutmaktadır. Dünya genelinde iklim krizinin çalışma yaşamına etkileri bağlamında, fosil yakıtların kullanımına son verilirken işçi haklarının bu süreçte zarar görmemesi için emek - çevre ekseninde önlemler alınmaktadır. Sosyal politika açısından fosil yakıtların kullanımından vazgeçilmesi durumunda, bu sektörlerde çalışanların istihdam durumlarının ne olacağı bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tartışmasız geçiş sürecinden en fazla etkilenecek çalışma gruplarından biri kayıtlı ve kayıt dışı istihdam edilen maden işçileridir. Zonguldak Kömür Havzasındaki maden işçileriyle yapılan alan çalışmasından elde bulgular adil geçişin maden işçilerini ilgilendiren çok taraflı yönlerini, özellikle de ilgili sınıf dinamiklerine odaklanarak incelenmeyi gerektirmektedir. Bulgular, Türkiye'deki maden işçilerinin adil geçiş söylemi içinde benzersiz koşullar ve karmaşıklıklarla karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. İşçi sınıfının temsilcileri olarak geçiş sürecinde iş güvenliği, geçim kaynakları ve sosyal refahla ilgili bir dizi zorlukla karşılaşmaktadırlar. Geleneksel sektörlerdeki iş kayıpları ve yeniden eğitim ihtiyacı gibi adil geçişin potansiyel yansımaları, maden işçilerini ağır bir şekilde etkilemekte ve geçişin sınıfsal boyutunu vurgulamaktadır. Buna paralel olarak adil geçişle ilgili sendikaların rolü ve kapsayıcı karar alma süreçlerine duyulan ihtiyaç da ortaya konulmaktadır. Çalışma ana hatlarıyla, maden işçilerinin deneyimlerinden hareketle daha kapsamlı bir adil geçiş anlayışına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda maden işçilerinin konuya ilişkin beklenti ve görüşleriyle çalışma desteklenerek far-

* Dr. Öğr. Üy., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, serter.oran@beun.edu.tr

** Ulusal Europass Merkezi, AB Proje Personeli, emineakyel11@gmail.com

kındalık yaratılmak hedeflenmiştir. Her ne kadar maden işçilerinin çoğunluğu adil bir geçiş sürecinin gerçekleşmesi halinde yeni ve yeşil işler için mesleki eğitime olumlu baksalar da Türkiye’de adil bir geçişin mümkün olamayacağı görüşleri ilk izlenimler arasındadır.

Anahtar kelimeler: adil geçiş, iklim krizi, maden işçileri.

Voices from the Deep: Miners’ Approaches to the Just Transition Process

Abstract

This study aims to explore the experiences of mine workers and the challenges they face in the context of transition to a more sustainable and egalitarian economy from a class perspective and sheds light on the approach of mine workers in Turkey towards a just transition. In the context of the effects of the climate crisis on working life around the world, measures are taken on the axis of labour - environment in order to ensure that workers’ rights are not damaged in this process while the use of fossil fuels is terminated. In terms of social policy, in the event that the use of fossil fuels is abandoned, what will happen to the employment status of workers in these sectors emerges as a problem area. Unquestionably, one of the labour groups that will be most affected by the transition process is mine workers, both formal and informal workers. Findings from fieldwork with mineworkers in the Zonguldak Coal Basin examine the multifaceted aspects of just transition that concern mineworkers, with a particular focus on relevant class dynamics. The findings reveal that mineworkers in Turkey face unique circumstances and complexities within the just transition discourse. As representatives of the working class, they face a range of challenges related to job security, livelihoods and social welfare in the transition process. The potential repercussions of just transition, such as job losses in traditional sectors and the need for retraining severely affect mineworkers and emphasise the class dimension of transition. In parallel, the role of trade unions in just transition and the need for inclusive decision-making processes are also explored. In outline, the study aims to contribute to a more comprehensive understanding of just transition based on the experiences of mineworkers. At the same time, the study aims to raise awareness by supporting the expectations and opinions of mine workers on the subject. Although the majority of mine workers are in favour of vocational training for new and green jobs if a just transition process is realised, the first impressions are that a just transition is not possible in Turkey.

Keywords: just transition, climate crisis, mine workers.

Giriş¹

Tarihsel olarak insanlığın gelişim süreci ele alındığında, sanayinin altın çağından itibaren ülke ekonomileri fosil yakıtlara dayandırılarak şekillenmiştir. Kömür, petrol gibi fosil yakıtların yoğun bir şekilde kullanılması, yüksek oranda karbon emisyonuna yol açarak hava kirliliğine zemin hazırlarken halen fosil yakıtların kullanıldığı ülkelerde ciddi seviyelerde hava kirliliği gözlenmektedir. Sanayinin gelişmesi, beraberinde üretim sonrası atıkların artması, insanların bilinçsizce doğaya zarar vermesi sonucu çevre büyük bir tahribata uğramaya başlamıştır (Seçgin vd., 2010: 391-398). Bu nedenle çevre sorunları dünyada çözüm aranan uluslararası bir mücadele alanı haline gelmiştir. Çevre sorunları, ortaya çıkardığı ve ilerleyen zamanlarda daha da şiddetlenecek çıktıları nedeniyle insanlığın gelişmesindeki en önemli engellerden biridir. Bu nedenle günümüzde çevre sorunları ekonomik, sosyal ve siyasi örgütlerin de duyarsız kalamadığı ve çeşitli girişimlerin yapıldığı bir alanı oluşturmaktadır (Kapar, 2003).

Sanayileşmeyle birlikte suni ipek sanayiinde karbon sülfür, cıva madenlerinde cıva, bakır madenlerinde silikoz, altın madenlerinde siyanür kullanılması işçi sınıfıyla birlikte doğayı da etkilerken, üretirken öldüren meslek hastalıklarını yaygınlaştırmıştır. Günümüzde kapitalist üretim tarzının yarattığı tüm kirlilikler, etki alanlarını genişletirken geri dönüşü olmayan çevre tahribatlarına da neden olmaktadır. İklim mücadelesi sosyal hayatın her alanının mücadeleye dâhil olmasını mecburi kıldığından ekonomik, sosyal ve siyasi örgütler de birtakım girişimlerde bulunarak çözüm üretmeye çabalamaktadır. Ekonomik olarak fosil yakıtların yarattığı kirlilik karşısında, gezegenin devamlılığını sağlamak yalnızca bu yakıtlardan vazgeçmekle, kullanımını sınırlandırmakla ve yenilenebilir enerji kullanımını yaygınlaştırmakla mümkün olacaktır. Bu nedenle, yakın gelecekte üretim biçimleri ve çeşitli sektörlerde köklü değişikliklerin yaşanması kaçınılmazdır. Enerji sektörü özelinde yaşanacak olan bu dönüşüm ve değişim en çok da fosil yakıtların çıkarılması, üretilmesi ve elektrik üretiminde kullanılması aşamasında çalışan emekçiler açısından sosyal adalet sağlandığı takdirde başarılı sayılacaktır. Aksi durumda, sosyal adaletin göz ardı edildiği bir dönüşüm sürecinde, enerji sektörü oldukça fazla istihdam kaybı yaşayacaktır. Bu açıklamalardan hareketle çevre problemlerinin ve iklim krizinin çalışma hayatı içerisinde yarattığı ve gelecekte yaratacağı etkilerin yanında istihdamın, refahın ve adaletin korunması için gerçekleştirilen mücadele adımlarını iyi örneklerle ele alacak olması nedeniyle literatüre mütevazı bir katkı sunmayı amaçlayan çalışma bu nedenle önemlidir. İklim krizinin çalışma hayatına etkileri bağlamında fosil yakıtlardan vazgeçerken, sosyal adaletin ve refahın korunmasına yönelik sendikalar tarafından ortaya çıkan adil geçiş talebini-yak-

1. Bu çalışma, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD'de hazırlanmış "İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkileri Bağlamında Maden İşçileri Gözünden Adil Geçiş: Zonguldak Örneği" başlıklı Yüksek Lisans Tezi temel alınarak hazırlanmıştır.

laşımını, bu geçiş sürecinden en fazla etkilenecek çalışma grubu olan maden işçilerinin görüşleriyle destekleyerek farkındalık yaratmak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Enerji ihtiyacında kömüre olan bağımlılık günümüzün en büyük çevre sorunlarını ortaya çıkararak iklim krizini yaratmıştır. Bu durum iklim dostu bir ekonomiye ve yeşil işlere geçişi kaçınılmaz kılmaktadır. Sosyal politika açısından bakıldığında iklim dostu bir ekonomiye geçiş, fosil yakıtların kullanımını sınırlandırdığından hatta tamamen bitirdiğinden, fosil yakıt kullanılan sektörlerde istihdam edilen çalışanların istihdam durumunun ne olacağı bir sorun alanıdır. Adil geçiş kavramı bu soruna yönelik, hiçbir çalışanın mağdur edilmemesi için endüstri ilişkilerinin tarafı olan sendikalarca ortaya çıkan yaklaşımdır. Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'na (ITUC) göre (2017:6), "Adil dönüşüm, yeşil ve onurlu bir istihdamı içeren, emisyonların net sıfır olduğu, yoksulluğun kökünün kurutulduğu ve toplulukların sağlam ve dayanıklı halde olduğu bir geleceğin önünü açan planları, politikaları ve yatırımları üreten ekonomi çapındaki bir süreçtir."

İklim krizi ve adil geçiş kavramlarına maden işçilerinin yaklaşımının ele alındığı bu çalışma Türkiye özelinde emek yoğun bir bölge olan Zonguldak Maden Havzası'nda yapılan alan araştırmasıyla desteklenmiştir. Zonguldak konumu itibarıyla Türkiye'nin en eski maden havzalarından biridir. Uzun yıllardır devam eden üretimden kaynaklı bölgede hava kirliliğine bağlı astım, solunum yetmezliği ve kanser vakalarında artış yaşanırken madencilik faaliyetlerinden dolayı meslek hastalığına yakalanan işçi sayısı da oldukça fazladır. 2019 yılı verileriyle hazırlanan Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu'na göre, Zonguldak havzasındaki hava kirliliğinin nedeni bölgede çıkarılan kömürlerde uçucu madde ve kül oranının yüksek olması, kömür üretim kırma- eleme tesisleri, maden atıkları stok sahaları, lavuar tesisleri ve en önemlisi termik santraller kaynaklıdır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020). Tüm bu sanayi yapılarının şehir merkezine yakın konumlanması hava kirliliği kaynaklı hastalıkların Zonguldak'ta bir halk sağlığı problemine dönüşmesine neden olmuştur. TÜİK'in çevre istatistiklerine göre partikül madde fazlalığı nedeniyle Zonguldak, havası en kirli şehirlerin başında gelmektedir (Zeydan ve Yıldırım, 2007: 330).

Maden işçileri gözünden adil geçiş sürecinin anlamı ve yaratacağı potansiyel sınıfsal etkilerin tartışılmaya çalışıldığı bu çalışmada öncelikle kuramsal olarak adil geçiş kavramı işlenmiş, araştırma yöntemine değinilerek araştırma bulguları ve analiziyle çalışma sonlandırılmıştır.

Adil Geçiş Kavramı: Tarihçe, Yaklaşım ve Talep

Sosyal politika açısından iklim krizi değerlendirildiğinde iklim dostu bir ekonomiye geçiş fosil yakıtların kullanımını sınırlandırdığı hatta tamamen vazgeçilmesini gerekli kıldığından, kömürlü termik santrallerde ve kömür madenlerinde çalışanların istihdam edilebilirliği bir sorun alanıdır. Sanayi devriminden sonra

kömür, dünya devletlerinin gelişmesindeki en önemli enerji kaynağı olarak görülmüştür. Fakat günümüzde kömürün iklim krizinin oluşumundaki yüksek payı nedeniyle kömürden vazgeçilmesi tartışmaları yaygınlaşmıştır. Bu tartışmalar düşünüldüğünde yeraltında kötü çalışma koşullarında her türlü eşitsizliğe maruz kalan maden işçileri, kömürden vazgeçilmesi durumunda var olan işlerini de kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Adil geçiş kavramı bu soruna yönelik planlanacak dönüşüm sürecinde hiçbir çalışanın mağdur edilmemesi için, sendikalar aracılığıyla tarihsel süreç içerisinde geliştirilmiş bir talep olarak karşımıza çıkmaktadır. ITUC'a göre (2017:6), "Adil dönüşüm, yeşil ve onurlu bir istihdamı içeren, emisyonların net sıfır olduğu, yoksulluğun kökünün kurutulduğu ve toplulukların sağlam ve dayanıklı halde olduğu bir geleceğin önünü açan planları, politikaları ve yatırımları üreten ekonomi çapındaki bir süreçtir". Yine ITUC'a göre (2017), adil geçişin amacı, karbon azaltılmasına gidildiğinde bu sektörlerde yaşanan değişimden etkilenen çalışanlar için adil ve sürdürülebilir bir dönüşüm sağlamaktır.

Adil geçişten kavram olarak ilk defa 1970'li yıllarda Amerika'da Petrol, Kimya ve Atom İşleri İşçileri Sendikası işçilerinin, ilgili çevre mevzuatları nedeniyle işlerini kaybetme tehlikesinin ortaya çıktığı dönemlerde bahsedilmeye başlanmıştır (McCauley ve Heffron, 2018:1-7). 1990'lı yıllarda sendika lideri Tony Mazzocchi tarafından çevre politikaları nedeniyle işlerini kaybeden işçilere mali destek sağlayacak "süper fon-süper sermaye" savunuculuğu yapılmaya başlanmıştır (Brecher, 2015). 2000'li yılların başına gelindiğinde ise çevre hareketinin de desteğiyle "süperfon" fikri "adil dönüşüm" olarak güncellenmiş ve sayısız sendikanın haberdar olduğu bir kavram haline gelmiştir (Galgóczi, 2018).

Adil geçiş kavramının sendikal bir talep ile işçileri korumaya yönelik ortaya çıktığı gerçeği her ne kadar bilinir olsa da, bu görüşe yönelik bir takım farklı bakış açıları da bulunmaktadır. Çoban'a göre (2021a:148-163) adil geçiş, işçilerin ayaklanma olasılıklarını ortadan kaldırmak için geliştirilmiş, sermaye-devlet iş birliğinin ürünü olan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut işlerini kaybedecek riskli grupların, yeni yeşil işlerde istihdam olanakları düşünüldüğünde, hali hazırda Anayasal bir hak olarak korunan çalışma hakkının kapitalist sistemin yarattığı ekolojik yıkım karşısında, çözüm bulmuşçasına değiştirilerek sunulmuş halidir. İklim krizinin geldiği noktada, bir enerji dönüşümünün yaşanacağı kaçınılmazdır. Buna göre hükümetlerin yenilenebilir enerjiye yönelik teşviklerini artırması, fosil kaynakların daha pahalı elde edilmesi, ister istemez kömür madenciliğinin ve termik santrallerin sonunu getireceği beklenmektedir. Termik santrallerin ve maden ocaklarının kapanması ile oluşacak yeni işsizler grubu, devletlerin ve sermayenin geçmiş travmalarını hatırlatacak yeni eylemler yaratabilme potansiyeline sahiptir. Bu durum adil geçiş planlarının temelinde yatan siyasal düşünce ve sınıfsal neden olarak görülmektedir (Çoban, 2021b). Normal şartlarda sendikaların, kömür madenlerinin kapanması durumunda işsizliğin artacağı düşüncesi nedeniyle bu şekilde bir geçişe karşı durmaları bek-

lenir. Fakat adil geçiş ile yeni yeşil işlerde yüksek ücretli iş olanaklarının yaratılacak olması söylemi bazı sendikaları da bu duruma istekli hale getirmektedir. Çoban'a göre (2021a: 135-153), sendikalar adil geçiş için masaya oturduklarında, üye olan işçilerinin tepki ve eylemlerini bastırma rolünü üstlenmiş olmaktadır.

Geçmişten günümüze gelişimlerini karbon ağırlıklı enerji ve sanayi sektörüyle tamamlayan güçlü ve zengin toplumların iklim krizinin en büyük yaratıcıları, savunmasız zayıf ve yoksul toplulukların ise iklim krizden en çok etkilenen grubu oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenle iklim krizi politik bir meseledir ve iklim adaletinin sağlanabilmesi için adil geçişe ihtiyaç duyulmaktadır. Adil geçiş yalnızca dönüşüm sürecinde yaşanacak adaletsizlikleri minimize etmek üzerine değil, yaşanmakta olan tüm adaletsizliklere karşı sosyal adaleti sağlayarak tasarlanmak durumundadır. Bu kapsamda işlerini kaybedecek işçileri kaderlerine bırakmak yerine, gerçek koruma politikalarının geliştirilmesi, adı adil geçiş olsun ya da olmasın, terkedilecek sektörlerde şimdiye kadar emek verip çalışanlar için yeni yol haritaları belirlemek ve uygulamak tüm tarafların bu sürece dahil olmasına bağlıdır.

Adil geçiş, sadece iklim değişikliği ile mücadeleye odaklanan bir kavram olmanın ötesine geçerek, son yıllarda dijital dönüşüm süreciyle birlikte ikiz bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, hem çevresel sürdürülebilirlik hem de sosyal adaleti bir araya getirerek, dijital dönüşümün toplumun tüm kesimlerine eşit fırsat ve fayda sunmasını hedeflemektedir. Dijital dönüşüm, iş dünyasında, üretim süreçlerinde, hizmet sektöründe ve kamu hizmetlerinde önemli değişimlere yol açmaktadır. Ancak, dijital dönüşümün getirdiği fırsatlar ve kazanımlar herkes için eşit şekilde dağılmamaktadır. Dijital uçurum adı verilen bir eşitsizlik durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu uçurum, dijital becerilere ve teknolojilere erişim imkanı olmayan veya bu dönüşüme uyum sağlamakta zorluk çeken grupları kapsamaktadır (van der Velden, 2018:162). Adil geçiş ve dijital dönüşümün birleşimi, bu eşitsizlikleri gidermeyi ve toplumun tüm kesimlerinin dijital yeniliklerden faydalanmasını sağlamayı hedeflemektedir. Adil dijital dönüşüm, eğitim ve beceri geliştirme programları, erişilebilir teknoloji altyapısı sağlama, dijital okuryazarlık projeleri gibi önlemleri içermektedir. Ayrıca, dijital dönüşüm sürecinde çalışanların güvence altına alınması, işlerin yeniden düzenlenmesi ve geçiş sürecindeki kaynakların adil bir şekilde dağıtılması da önemlidir.²

İklim kriziyle mücadele ekonomi ve istihdam başta olmak üzere pek çok alanda köklü değişimleri mecburi kılmaktadır. Gezegenin devamlılığı ve kaynak verimliliğinin sağlanması için tüm süreçlerde bir dönüşümün yaşanması kaçınılmaz görünmektedir. Bu kapsamda Avrupa Birliği'nde "İkiz Dönüşüm" olarak ifade edilen dijital dönüşüm ve yeşil dönüşüm kavramları birlikte ön plana çıkmaktadır (Nuroğlu ve Nuroğlu, 2022: 57-67). Yeşil dönüşüm, üretim ve tüketim biçimleri temel alınarak tüm ekonomi süreçlerinin doğal çevre göz önünde bulundurulacak dönüşümünü ifade ederken dijital dönüşüm, gelişen teknolojilerin tüm iş

2. Konuna ilişkin Guy Ryder'ın açıklamaları için bkz. <https://unctad.org/news/digitalisation-and-decent-work-all>

süreçlerine entegrasyonunu ifade etmektedir. Yeşil dönüşüm ve dijital dönüşüm beraber ele alınmalıdır. Emek piyasası özelinde düşünüldüğünde yeşil dönüşüm kömür madenciliği gibi köklü bir meslek başta olmak üzere fosil yakıt sektöründe, enerji sektöründe pek çok iş kaybını beraberinde getirecektir. Buna karşılık olarak yenilenebilir enerji gibi yeni ortaya çıkan yeşil sektörlerde insan onuruna yakışır yeni yeşil işler ve dijital dönüşümle birlikte gelişen yeni beceri türlerini içinde barındıran yeni meslekler ortaya çıkmaktadır (Azazi ve Uzma, 2022: 95). Burada özellikle üzerinde vurgu yapılması gereken nokta gerçekleşen yeşil ve dijital dönüşümü, insan onuruna yakışır işlerin desteklenmesi ve adil geçiş gözetilerek gerçekleştirilmesidir.

Uluslararası Alanda Adil Geçiş Yaklaşımları

İklim değişikliği ile ilgili gelişmeler arasında en kapsamlı çalışma Avrupa Birliği'nin (AB) 11 Aralık 2019 tarihinde açıkladığı Avrupa Yeşil Mutabakatıdır (Green Deal). Bu mutabakatla AB, sürdürülebilir ve kapsayıcı küresel ekonomi hedefiyle 2050 yılında karbon-nötr bir kıta haline gelme stratejisini açıklamıştır (European Commission, 2019). Yeşil Mutabakat kısaca iklim değişikliğinin ve çevresel bozulmanın insan hayatında varoluşsal bir tehdide ulaştığını savunarak AB'yi modern, kaynaklarını verimli kullanan ve rekabetçi bir ekonomiye dönüştürme hedefidir (European Commission, 2019; Alparslanoglu 2021).

Adil Geçiş, Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamındaki yeşil dönüşüm iddiasının sosyal adaletle birlikte ele alınmasını sağlamak üzere Mutabakatın temel unsurlarından biri haline gelen "kimsenin geride bırakılmaması" sloganıyla, dönüşüm sürecinden en çok etkilenecek kesimlerin ve bölgelerin desteklenmesi doğrultusunda bütüncül bir çabayı temsil etmektedir (Tostado ve Wiese, 2020).

AB'nin 2050 yılına kadar dünyanın ilk iklim nötr birliği olma amacıyla açıkladığı Avrupa Yeşil Mutabakatı içerisinde yer alan Adil Geçiş Mekanizması karbon nötr ekonomi yolunda kilit bir role sahiptir. Bu mekanizma planlanacak geçişlerin etkilerini en aza indirmek için, geçişten en çok etkilenen fosil yakıt çalışanlarına destek sağlamayı amaçlamaktadır. Adil Geçiş Mekanizması, iş kaybı yaşayan çalışanlara yeni beceriler elde etmeleri için destek sağlayacaktır. Bu bölgelerde yeni iş fırsatları yaratılması için temiz enerji yatırımlarını da destekleyecektir (European Commission, 2020).

Konuya farklı bir açıdan bakıldığında ise kömür endüstrisinde ortaya çıkan yeni gelişmeler ve sektörün geleceğinin karanlık olması pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Plansız şekilde süregelen kömür şirketleri ve termik santrallerin tesis kapatma ya da iflas ilanları, söz konusu ülkelerde binlerce işçinin geçimleri açısından önemli bir zorluk ortaya çıkartmaktadır. Bu bağlamda sadece 2019 ve 2020 yıllarında, ABD'de beş önemli kömür şirketinin iflas başvurusunda bulunduğu bildirilmektedir.³ OECD ülkeleri, kömür enerjisi kullanımını

3. <https://www.washingtonpost.com/business/2019/10/29/coal-giant-murray-energy-files-bankruptcy-coals->

en geç 2030, doğal gazı 2035 ve petrolü de 2040 itibariyle kullanımdan kaldırma- yı hedeflemektedir. Bu doğrultuda kömürün yerini hızlı biçimde daha ucuz ye- nilenebilir seçeneklerin almaya başlaması ile beraber kömür sanayinde istihdam edilen çalışanların, karşı karşıya oldukları riskin gözle görülür düzeyde olması, adil geçiş planlarının da hızlı şekilde devreye alınması gerekliliğini ortaya koy- maktadır⁴. Kömür endüstrisinden çıkışın hâlihazırda başlamış olmasıyla birlikte yenilenebilir enerji kaynaklarının ucuzlaması, AB ülkeleri başta olmak üzere hem finans kuruluşları hem de karar alıcılar her geçen dönemde kömür kullanımına son verme taahhütleri açıklamaktadır.

Kömür kaynaklı elektrik üretimiyle birlikte kömür madenciliği, düşük karbon- lu bir geleceğin tesisine geçişte öncelikli olarak bitirilmesi gereken pratiklerdir. Küresel iklim politikaları sebebi ile başta kömür olmak üzere, fosil yakıtlarla ilgili çalışma yürüten şirketlerin ciddi biçimde değer kaybedecekleri öngörülmek- tedir⁵. Dolayısıyla kömürün ve diğer fosil kaynakların kullanımına hızlı şekilde son verilmesi önemli bir zorunluluktur. Bu zorunlulukla birlikte ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri kömür endüstrisinde çalışan işçilerin geleceğidir. Kö- mür işletmelerinin yeni kömür projelerinin istihdam yaratacağı yönündeki vaat- lerine karşılık, istihdam vaatlerinin anlamlı olmadığı görüldüğü gibi, ülkelerdeki son duruma bakıldığında istihdam kaybı bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada adil bir dönüşümün sağlanması, kömür bölgelerindeki yerel halkın sırt-ındaki yükün de alınması gerekmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre (2018), düşük karbonlu bir ekonomiye geçişe “işçilerin yeniden tahsisini kolaylaştıran, onurlu işleri geliştiren, yerel çözümler sunan ve işten çıkartılmış işçileri destekleyen politikalar”ın eşlik etmesi halinde, bunun istihdam sayıları üzerindeki net etkisi pozitif olacaktır. ILO'nun raporu (2018), enerji üretimi ve kullanımında alınan düşük karbon önlemlerinin neden olacağı yaklaşık 6 milyon istihdam kaybına karşın yaklaşık 24 milyon istihdam yaratılacağını belirtmekte- dir. Enerji sektöründeki değişiklikler, elektrikli taşıt kullanımındaki artış, mevcut ve gelecekteki binaların yeşil yeni düzene adaptasyonu gibi pratiklerin benim- senmesi istihdamdaki artışta etkili olacaktır.

ILO'nun hazırladığı, “Herkes İçin Çevresel Bakımdan Sürdürülebilir Ekonomi- ler ve Toplumlara Adil Geçiş Rehberi (2015)”, 2015 yılından itibaren oluşturulacak adil geçiş politikaların temel kılavuzu olmuştur. İlgili kılavuz, yeşil ekonomilerin oluşması için, endüstri politikaları ile iş gücü politikalarının her ülkenin ulusal düzeyde kendine özgü özellikleri dikkate alınarak hazırlanması gerektiğine vur- gu yapar. Ayrıca iklim krizine karşı önlemler alınırken, herkes için insan onuruna yakışır işlerin sağlanması, eşitsizliklerin giderilmesi ve yoksulluğun ortadan kal- dirılması ILO'nun (2015) vurgu yaptığı önemli konular arasındadır.

role-us-power-dwindles/ 22.12.2022

4. <https://www.ituc-csi.org/just-transition-in-the-paris>, 22.12.2022

5. <https://www.bbc.com/news/business-50706923> 22.12.2022

Adil Geçişin Gerekliği Üzerine

Dünya genelinde özellikle son yirmi yılda ciddi yapısal ve finansal krizler yaşanmıştır. Bu krizlere son yıllarda ekolojik krizler eklenmiş ve böylelikle ekolojik, ekonomik, sosyal ve politik krizler iç içe geçmiştir. İklim krizine neden olan sera gazları düşünüldüğünde kömürün yarattığı kirlilik tüm sera gazları arasında %46'dır (EBC, 2021). Böyle bir durumda, iklim değişikliğine karşı mücadeleye yönelik çevresel çözümler sonucunda yeşil ekonomi ve adil geçiş politikaları oluşturulmuştur. Yeşil ekonomi ve adil geçiş süreçlerinde yalnızca çevresel düzenlemeler değil, aynı zamanda sürdürülebilir yaşam adına yoksullukların ortadan kaldırıldığı, toplumsal cinsiyet, etnik köken ya da ırksal ayrımcılığın da geride bırakılması gerekmektedir. Ne var ki adil geçiş sürecinden en çok etkilenecek olanların yine yoksullar olacağı, sosyal eşitsizliklerin daha derin hale gelebileceği, net sıfır emisyon hedefi ile karbon yoğun endüstrilerin ve sektör çalışanlarının olumsuz etkilenmemesi gerektiği üzerinde durulmalıdır.

AB'de sırasıyla uygulamaya konulan iklim değişikliği politikaları sonucunda kömür tüketimini en alt seviyeye indirme savı ortaya çıkmıştır (Stoyanova, 2017: 374-377). Bu politikaların başında gelen 2008 yılında oluşturulmuş Avrupa Ekonomik İyileştirme Planı'nın stratejik amaçları arasında, düşük karbonlu bir ekonomiye doğru hızlı adımlar atılması yer almaktadır. Bu stratejik amacın gerçekleşmesiyle birlikte yeni teknolojilerin teşvik edilip, yeşil işler yaratılacağı ve Avrupa'nın diğer ülkelere olan enerji bağımlılığının azaltılacağı belirtilmiştir. Böylece AB ülkelerinde yeşil işler yaratılması gereksiniminin farkına varılmış, kömür ve fosil yakıtlardan isteyerek çıkış desteklenmiştir (European Commission, 2022).

AB ülkeleri, Avrupa Ekonomik İyileştirme Planı ardından İklim Değişikliği Paketi aracılığıyla dolaylı olarak yeşil ekonomiye ve yenilenebilir enerji üretimine atıfta bulunmuştur (European Commission, 2022). Bu İklim Değişikliği Paketi, sera gazı salınımını azaltmayı amaç edinmiş, bu doğrultuda yenilenebilir enerjiyi teşvik etmekte ve bu alandaki işlerin artırılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Ancak sera gazı salınımı konusunun gerçek anlamda yasal sınırlarının çizilmesi Avrupa 2020 Stratejisi'nde gerçekleştirilmiştir (European Commission, 2022). Bu belgede yer alan başlıca 2020 hedefleri arasında, "20/20/20 hedefleri" olarak da adlandırılan, tüm AB üyelerinin sera gazı salınımlarını en az %20 seviyesine indirmeleri, enerjinin %20 daha verimli olarak kullanılması ve enerji tüketiminin %20'sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması yer almaktadır (European Commission, 2010: 30).

İngiltere ve Kanada'nın öncülüğünde 2017 yılında Bonn'da gerçekleştirilen BM İklim Değişikliği Zirvesinde, kömürden vazgeçen ülkeleri bir dayanışma altında birleştirmek için "Kömür Sonrası Enerji Küresel İttifakı" (Powering Past Coal Alliance) oluşturulmuştur. 2021 yılında Glasgow'da gerçekleşen son BM İk-

lim Zirvesinde 28 yeni üye devlet ve işletmenin katılımıyla ittifakın iş birliğini geliştirerek büyüdüğü anlaşılmaktadır. Çekya, Kuzey Makedonya, Slovenya'da hali hazırda ulusal ölçekte kömürden vazgeçme tartışmaları sürdürülmektedir. Bu ülkelerin de yakın zamanda kömürden çıkış takvimlerini açıklamaları beklenirken Bulgaristan, Bosna Hersek, Hırvatistan, Kosova, Karadağ, Romanya, Polonya, Sırbistan ve Türkiye'nin kömürden vazgeçme tartışması bile bulunmamaktadır (EBC, 2021). Tüm bunların yanında Arnavutluk, Angola, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Kosta Rika, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Fiji, Letonya, Liechtenstein, Litvanya, Lüksemburg, Marshall Adaları, Niue, İsveç, İsviçre, Tuvalu, Uruguay, Vanuatu tamamen kömürsüz ülkelerdir (Powering Past Coal Alliance, 2022).

Adil Geçişin gerekliliğine ilişkin ILO, Uluslararası Çalışma Genel Konferansında herkes için çevresel açıdan sürdürülebilir ekonomilere ve toplumlara doğru, sanayi politikaları ve teknolojinin de dikkate alındığı adil geçiş konusunda genel bir tartışma yürüterek devlet, sivil toplum ve meslek örgütleri açısından önemli kararlar almıştır. Bu kararlar⁶ özetlendiğinde, Paris Anlaşması'na ulusal olarak belirlenen katkılar ve net sıfır hedefleri gibi çevre ve iklim politikalarına ve adil geçişi ilerletmek için tutarlı, entegre ve kapsamlı istihdam, sosyal koruma ve sanayi politikalarına tedbirleri entegre edilmelidir; istihdam yanlısı makroekonomik çerçeveler oluşturmak ve çevresel açıdan sürdürülebilir faaliyetlere doğru adil bir geçiş için mali alan sağlamak, yapısal dönüşümü teşvik etmek ve eşitsizlikleri azaltmak amacıyla vergiler, sübvansiyonlar, teşvikler ve kredilerin uygun bir bileşimi de dahil olmak üzere mali ve parasal araçların uygun kullanımını teşvik edilmelidir; adil bir geçişin temel hedefi olarak tam, üretken ve özgürce seçilmiş istihdamı ve insana yakışır işi teşvik etmek; gençlere, kadınlara ve hassas durumdaki kişilere gereken özeni göstererek, geçişi kolaylaştırmak ve hızlandırmak için tüm çalışanların yeterli düzeyde korunmasını sağlamak üzere aktif işgücü piyasası politikaları uygulanmalıdır; adil bir geçişe yönelik iddialı politikalar ve tedbirler için toplumsal mutabakat sağlamak amacıyla örgütlenme özgürlüğünü ve toplu pazarlık ve üçlü işbirliği de dahil olmak üzere kapsayıcı ve etkili sosyal diyalogu her düzeyde aktif olarak teşvik etmelidir. ILO için adil geçişin gerekliliği özellikle Paris Anlaşmasından sonra büyük önem kazanmıştır. ILO'nun adil geçişe olan yaklaşımı, çalışanların ve işçi sınıfının, iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik çabalarıyla ilgili dönüşümlerde etkilenmemesi ve korunması gerektiği fikrine dayanmaktadır. O nedenle de ILO, adil geçişin sürdürülebilir bir geleceğin inşası için temel bir unsuru olarak görmektedir. ILO adil geçişi, sürdürülebilir bir geleceğin inşası, işçi haklarının korunması, sosyal adaletin sağlanması ve işbirliğiyle işçi sınıfının dönüşümlerde desteklenmesi açısından önemli bir konu olarak görmektedir.

6. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/relconf/documents/meetingdocument/wcms_885375.pdf (29.06.2023)

Türkiye ve Adil Geçiş

Türkiye, küreselleşmiş ülkelerin uyguladığı adil geçiş politikalarını hayata geçirebilir mi sorusuna şu an için cevap vermek oldukça iddialı olacaktır. Bu soruya net bir cevap verebilmek için makro ölçekli ve katılımcı sayısının çok daha fazla olduğu çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Adil Geçiş kavramı sendikal hareket ve çevre örgütlerinin çalışmalarıyla Paris Anlaşmasının giriş metninde “ulusal düzeyde planlanan kalkınma programları çerçevesinde iş gücünün adil geçişi ile onurlu ve nitelikli işlerin oluşturulması” gerekliliğinin vurgulanmasıyla yer almış ve pek çok araştırma alanı için popüler hale gelmiştir.⁷ Öyle ki, Türkiye’de 21-25 Şubat 2022 tarihlerinde gerçekleştirilen ilk İklim Şurasının sonuç bildirgesinde yayınlanan 217 komisyon tavsiye kararı içerisinde 11 maddeyle dikkat çeken ve kendine yer bulan bir kavram olmuştur. İklim Şurası Komisyon Tavsiye Kararlarına göre Adil Geçiş, “iklim nötr bir ekonomiye geçiş sürecinin, sosyal diyalog mekanizmasını etkin bir şekilde işleterek, kimsenin geride bırakılmadığı, dönüşüm sürecindeki riskler ve fırsatlar birlikte değerlendirilerek kırılğan gruplar öncelikli olmak üzere insana yakışır yeşil iş olanaklarının yaratıldığı stratejik çerçeve” olarak tanımlanmıştır (ÇŞİDB, 2022:22). Burada Paris Anlaşması’nın Türkiye tarafından onaylanması ve sonrasında bir parantez açmak gerekir. Paris Anlaşmasının ana hedeflerinden biri fosil yakıtlardan vazgeçerek ülkeleri yenilenebilir enerji kaynaklarına yönlendirmektir. Türkiye, Paris Anlaşmasını imzalamasından yaklaşık 5 yıl sonra 7 Ekim 2021 tarihinde anlaşmayı onaylamış, akabinde 2053 Net Sıfır Hedeflerini ilan etmiştir (T. C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2023).

Kömürden ve kömüre dayalı enerji üretiminden çıkış net sıfır hedeflerine ulaşmada öncelikli adımlar arasındadır. Paris Anlaşmasının onaylanmasının üzerinden geçen 2 yıllık süreçte de Türkiye net bir tavır olarak hala kömürden çıkış takvimini açıklamamıştır. Kömür yatırımlarının sonlandırılması, kömürlü termik santrallere verilen teşviklerinin kaldırılması ve 2035 yılına kadar kademeli olarak kömürden vazgeçilmesi iklim hedeflerine ulaşmak için bir zorunluluktur. 2053 yılında karbon nötr olmayı planlayan Türkiye’nin emisyon azalımı için ciddi adımlar atması gerekmektedir. 2030 yılına kadar %21’e varan artıştan azalım hedefini, %41’e yükselttiğini açıklayan Türkiye’nin öncelikle artıştan azalış şeklinde yürüttüğü emisyon azalım hedefini değiştirmesi ve mutlak azalıma yönelik politikalar geliştirmesi beklenmektedir (T. C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Türkiye’de kömürün çıkarılmasının, işlenmesinin ve kullanılmasının uzun bir geçmişi vardır. Buna paralel olarak geçtiğimiz on yıl içerisinde kömürlü termik santrallere yönelik teşvik ve yardımların arttığını dolayısıyla kömür tüketiminin yükseldiği söylenebilir. Burada esas önemli olan husus Türkiye’de kömür tüketiminin arttığı fakat kömür üretiminin artmadığı yönündedir. Kömür üretiminin artmaması sektör içerisinde yeni istihdamlar da yaratmadığı gibi, mevcut üretim

7. T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete, 7 Ekim 2021 tarih, Sayı:31621, Milletlerarası Anlaşma: 7335 Paris Anlaşması,

sahalarının da temel iş sağlığı güvenlik önlemlerinden yoksun oluşu, Türkiye'yi işçi ölümlerinde Avrupa ülkeleri arasında en ön sıraya taşımaktadır (ILOSTAT, 2021). Türkiye'nin kömürlü termik santrallere teşviklerinin devam etmesinin, açıkladığı iklim hedefleriyle tutarsız olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin vakit kaybetmeden kömürden çıkış takvimini belirlemesi ve kamuoyuyla paylaşması gerekmektedir.

Kömürden çıkış yapan ülkelerle Türkiye kıyaslandığında, Türkiye'nin yolun çok başında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin İspanya'da elektrik üretiminin, tamamen yenilenebilir kaynaklardan elde edilmesinde sera gazı emisyonlarının 2050 yılında %90 oranında azaltılması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda İspanya'da yeni petrol ve doğalgaz arama lisansları verilmeyecek, fosil yakıtlara yönelik teşvikler ise kaldırılacaktır (Stoddard vd., 2021). Kanada'da adil geçişi yasal bir dayanağa oturtmak isteyen hükümet, 2019 yılında bir Adil Geçiş yasası çıkararak karbon nötr olma yolunda gerçekleşen dönüşümlerde işçilerin geçimini ve bölgelerin refahını sağlama ilkesini hukuki güvence altına almıştır (Mertins vd., 2021). İngiltere'nin kömürden vazgeçen Cornwall bölgesinde bir eğitim projesi olarak "Eden Projesi" başlatılmıştır. Eden Projesinde, maden sahalarını dolduran yağmur suları bitkileri sulamak için kullanılmış ve botanik bir araştırma merkezine dönüştürülmüştür. Bölgeye oldukça katkı sunan proje daha ilk yılında 400 yeni yeşil istihdam yaratmış ve günümüzde yılda 10 milyon turisti ağırlayan bir cazibe merkezine dönüşmüştür (CAN Europe vd., 2021).

Görüldüğü üzere Türkiye, örneği verilen ülkelerin hem fikir hem de uygulama olarak epey gerisindedir. Buna bilimsel çalışmalar da eklendiğinde konuya dair veriye ulaşmak zorlaşmaktadır. Zonguldak'ta örgütlü Genel Maden İşçileri Sendikası (GMİS) düşünüldüğünde, sendikanın her seçim öncesi Türkiye Taşkömürü Kurumuna (TTK) yeni işçi alımı yapmak için baskı oluşturduğu, bilinen bir gerçektir. GMİS kömür madenlerinden vazgeçmek yerine bölgede yeni istihdamı artıracak çalışmalar yürütmektedir. Şu haliyle adil geçişin GMİS'in hedefleri arasında olduğunu söylemek güçtür. Avrupa ülkelerindeki sendikaların kararlar aldığı ve planlamalarını uygulamaya koyduğu düşünüldüğünde, Türkiye'de sendikaların konum olarak adil geçişe son derece uzak olduğu gözlenmektedir. Sendikaların bu tutumu halihazırda zayıf olan sınıf hareketini daha da zayıflatacağı gibi işçi-sendika arasındaki uçurumun da derinleşmesine zemin hazırlayacaktır.

Araştırma Yöntemi

Sanayinin fosil yakıtlara dayanarak gelişmesi ve bu gelişimin ilk zamanlarında iş sağlığı ve güvenliği yetersizliklerinden ve gerekli önlemlerin alınmamasından kaynaklı yalnızca işçi sınıfının sağlığını olumsuz yönde etkileyen etkenler, etki

alanlarını daha da genişleterek günümüzde tüm dünyayı kirletmekte ve geri dönüşü olmayan çevre tahribatlarına neden olmaktadır. Enerji sektörü özelinde yaşanacak olan dönüşüm ve değişim en çok da fosil yakıtların çıkarılması, üretilmesi ve elektrik üretiminde kullanılma aşamasında çalışan emekçiler açısından sosyal adaletin korunmasıyla planlandığı takdirde başarılı sayılacaktır. Aksi durumda, sosyal adaletin göz ardı edildiği bir dönüşüm sürecinde, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçişte oldukça fazla istihdam kaybı yaşanacaktır. Bu nedenle kömürden çıkış gündeminin oldukça tartışılır olduğu günümüzde madencilik bir kültür haline geldiği Zonguldak havzası araştırma için tercih edilmiş ve anlamlı kılınmak istenmiştir. Zonguldak havzasındaki maden işçilerinin iklim krizine ve adil geçişe yönelik görüş ve beklentilerini ortaya çıkarmak bu çalışmanın temel amacı olmuştur.

İnsanların ne düşündüğünü öğrenmek istiyorsan onlara sor anlayışından (Geary, 2006:164) hareketle çalışma nitel araştırma yöntemlerine uygun bulunmuştur. Çalışmada “iklim krizi karşısında kömürden vazgeçilmesi durumunda, bu sektörlerde çalışanların durumu ne olacaktır” önermesinden yola çıkarak maden işçilerinin işlerini kaybetme ihtimalleri karşısında nasıl tepki vereceklerinin ve yaşanacak dönüşüm sürecindeki görüş ve beklentilerinin ayrıntılı olarak açığa çıkarılma isteğiyle nitel araştırma tercih edilmiştir. Bu kapsamda Zonguldak Havzasında, Türkiye Taşkömürü Kurumu’na (TTK) bağlı müesseselerde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler için, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu’na başvurularak, Kurul’un 2014/8-13 sayılı Senato Kararı ile 26/02/2021 tarihinde Etik Kurul Onayı alınmıştır. Görüşmelerde araştırmacılara esneklik sağlaması açısından ve yeni soruların eklenebilmesi ihtimali veya maden işçilerinin kendi katkılarını çalışmaya dâhil edebilmeleri nedeniyle yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Çalışma öncesinde katılımcı bilgilendirme formu görüşmecilere imzalatılarak, gerekli rıza alınmış ve bilgi paylaşımı sağlanmıştır. Çalışma kapsamında kamuda TTK bünyesinde yer alan Armutçuk Müessesesinden 19, İnağzı mevki Aslantürk Madencilik’ten 10 ve Alacaagzı Sonat Madencilikten 1 kişiye ulaşılarak toplamda 30 madenciyile ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir.

Adil Geçiş ve Maden İşçileri Açısından Anlamı

Çalışmanın bu bölümünde alan çalışmasından elde edilen veriler paylaşılarak madencilerin adil geçiş kavramına yaklaşımları değerlendirilecektir. Konudan uzaklaşmamak adına alan çalışmasından elde edilen madencilerin demografik bilgilerine, madencilik alanında çalışma gereçlerine ana hatlarıyla değinilecek ve adil geçişe dair görüşleri ayrıntılı paylaşılacaktır.

Atadan Miras Kalan Meslek: Maden İşçiliği

Kömür madencilik fiziksel şartlar gereği “erkek işi” olarak algılanır; farklı bir anlatımla kömür madencilik cinsiyetleştirilerek sadece erkeklerin yapabildiği iş

şeklini almaktadır. Ancak bu, madenlerde sadece erkekler çalışır anlamına gelmez. Özellikle Zonguldak bölgesinde evlerinin bahçelerinden ya da ormanlardan açılan kaçak ocaklarda aile içi emek olarak çalışan kadın ve çocuk işçilerin olduğu bilinmektedir (Özkan, 2020:30). Kömür madenciliğinin emek yoğun erkek ağırlıklı bir meslek olması ve madenlerde çalışan kadın ve çocuklar “ulaşılması en zor grubu” oluşturmaları nedeniyle çalışma erkek katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Görüşülen katılımcıların çalışma süreleri incelendiğinde, en uzun süre madende çalışan katılımcının 47 yıl, en kısa süre çalışanın 2 yıldır çalıştığı tespit edilmiştir. Ortalama çalışma süresi 15 yıldır. Görüşme gerçekleştirilen kişilerin yaş ortalaması 40.9 dur. En küçük yaşa sahip katılımcı 27 yaşında, en büyük yaşa sahip katılımcı 61 yaşındadır.

Türkiye'nin madencilik tarihindeki iki mükellefiyet uygulaması düşünüldüğünde, geçmişte devletin zoru ile madenlerde çalışan insanlar, günümüzde gönüllü olarak, yoksulluk ve işsizlikten dolayı kömür madeninde çalışmayı istemekte ve madene girmektedirler. Zonguldak bölgesinde halk arasında yaygın dolaşan *bu bölge insanları, büyüklere para yedirmek için gerekirse hayvanını satar, yine de oğlunu madene sokar* sözü madenlerde çalışmak için gösterilen ilgi ve isteği vurgular niteliktedir. Bunun başlıca sebebi işsizliktir. Bölgedeki iş imkânlarının kısıtlı olması, insanları göç etmek yerine yer altında çalışmaya itmektedir. Yine işsizlik sebebiyle insanlar iş bulma umuduyla kendi istekleriyle maden bölgelerine göç etmektedir. Görüşülen kişilerin çoğunluğu işsizlikten, mesleğin babadan oğula devam etmesinden ve şehirde başka istihdam alanlarının bulunmamasından dolayı madende çalışmaya mecbur kaldıklarını vurgulamıştır:

Şimdi bir işsizlik sorunu var ülkede. Askerden gelmişsiniz hayatınızı kuracaksınız bir işe ihtiyacımız var. Asgari ücretle de olsa 8 saatlik bir iş... Ama biz maden sahasında büyüdüğümüz için atamızın, babamızın madenci olmasından dolayı madenin işleyişini bildiğimiz için, e gelir seviyesi de piyasanın üzerinde olduğundan dolayı madeni tercih ettik. Tabii bir de erken emekliliğin avantajı da var. (Görüşmecı 21-kamu, 44)

İş bulamadığımız için mecburen yani. Aslında hangi olumlu imkânlar nedeniyle madeni seçtiniz değil, hangi olumsuzluklardan sonra başka çareniz kalmadı da madenci oldunuz diye sormanız lazım. Neticede devlet işi, iş güvencesi var, dedik. Ben elektrikçiyim. 8 sene üretimde çalıştım, sonradan elektrığe geçtim. Yine yeraltında çalışıyorum. (Görüşmecı 28- kamu, 38)

Valla atadan kalma bizde madencilik. Babam amcam hep madenciydi. Kardeşlerim de madenci.(Görüşmecı 4- özel- 61)

Memleketi Zonguldak'ta iş bulamadığı için ayrılmak zorunda kalan sonra madende iş bulunca geri dönen, büyüklerinin madenci olmasından kaynaklı başka seçenek düşünülmeden doğrudan madene giren ya da işsizlikten dolayı başka çaresi kalmadığı için madene giren insanlar Zonguldak'ın görünen gerçeğidir. Belirtilen bu durumlar insanların kömür madenlerinde çalışmaya mecbur kaldıklarının kanıtıdır. Aynı zamanda madende geçirilen sürenin uzun oluşu ve mesleğin baba mesleği olarak kabul edilmesi madenciliğin bir anlamda kan bağıyla aktarılan miras olduğu gerçeğini de yaratmaktadır.

Madenciliğin baba mesleği olarak kabul edilmesi veya miras olarak aktarıldığı düşüncesi konunun manevi yönünü meydana getirirken iş güvencesi ve erken emeklilik ise konunun maddi yönünü yansıtmaktadır:

Önceliğim erken emeklilik olmasıydı. Bir de iş güvencesi, özelden olacağı belli olmuyor. Burası kamu, devlet işi diye çok istedik. (Görüşmeci 18- kamu- 37)

Neden burayı seçtik. Kamu dedik. Devlet diye yani. Özel sektörde hani insanların sosyal yaşantısı hakları vs. yok. Sosyal bakımdan sıkıntılı özel sektör. Devleti de bu yüzden seçtik, başka bir şeyi yok yani. (Görüşmeci 16- kamu- 39)

Devletin sunduğu iş güvencesi için, Zonguldak TTK işçi alımı yaptığında kura-ya binlerce kişi katılmaktadır. Örneğin, 2021 yılında 30 sürekli nitelikli işçi alımı ilanı yayınlayan TTK'ya, alım yapılacak sayının 102 katı olmak üzere, toplamda 3073 başvuru olmuştur:⁸

İsteyerek seçtim ben madeni. Özel sektörde neyin ne olacağı belli değil. Hiç olmazsa sırtımızı iyi bir yere dayayalım. Devlet işi olsun diye seçtim. (Görüşmeci 25- kamu- 37)

Özel ya da kamuda çalışma fark etmeksizin, ücretlerin görece yüksek oluşu insanları madende çalışmaya teşvik eden bir başka sebeptir. 2014 Soma faciası sonrasında, 3213 sayılı Maden Kanunu'na eklenen bir hükümlerle, "liniyit ve taşkömürü çıkarılan madenlerde yer altında çalışan işçilere verilecek ücretin, asgari ücretin iki katından az olamayacağı" ifadesi yer almaktadır⁹. Buradan yola çıkarak yeraltı madenlerinde çalışan işçiler herhangi bir asgari ücretli işten ziyade yer altını tercih etme eğilimi göstermektedirler. Ücretlerin yüksek oluşu madencilerin ilerleyen dönemlerde de gerek kendileri adına gerekse aileleri açısından alacakları kararlarda temel belirleyici değişken olacağı aşikardır. İlerleyen

8. TTK tarafından yayımlanan ilgili haber metni, işçi alımı kurasına davet listeleri: <http://taskomuru.net/tr/ttpk-2021-yili-30-nitelikli-isci-alimi-kura-listeleri/12/>

9. Ek Madde 9 – (Ek: 10/9/2014-6552/9 md.), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3213.pdf>

bölmelerde de tartışılacağı üzere belirli ve standart bir ücret düzeyine sahip olmaları örneğin adil geçiş sürecinden sonra dahi çalışma alanı neresi olursa olsun mevcut ücret düzeyinin korunması esas alınmaktadır:

Ekonomik olarak maaşımız iyi sırf bu yüzden yani. Bir de erken emeklilik var, o da çok önemli. Emekliliğime 4-5 yıl kaldı. (Görüşmeci 8- özel- 34)

Direkt olarak maddiyat sebebiyle seçtim. (Görüşmeci 13- kamu- 33)

Endüstri ilişkilerinin üç saç ayağından biri olan sendikalar ve sendikal örgütlenme ontolojik olarak üyelerinin haklarını savunmak ve geliştirmekle görevli, Marksist terminoloji açısından da işçi sınıfı için birer okul olan kurumlardır. Varlığı gereği sendikalar, işçilere daha yüksek ücret ve sosyal haklar sağlaması gerekirken kurumda sendika varken yok durumu yaşanmaktadır. GMİS, TTK'da örgütlüdür fakat işçiler bunu hissetmediklerini, sendikanın toplu sözleşmelerde başarısız olduğunu ve sendikaya üye olmanın avantajlarını görmediklerini ifade etmektedir. 18. görüşmeci bu anlatılanlar nezdinde sendikadan duyulan memnuniyetsizliği şu şekilde aktarmaktadır:

Sendika kendi işime yönelik eğitim vs. vermiyor ki çevre için versin. Keşke sendikalı olmasaydım. Başka sendikalar iyidir, sendikalaşmaya asla karşı değilim. Ama kendi sendikama karşıyım. Çünkü bana + 0 değer katan bir sendikaya üyeyiz biz. (Görüşmeci 18- kamu- 37)

Nezaretçi olarak çalışan 18. görüşmeci, sendikanın yaptıkları işe yönelik bile bir eğitim vermezken, çevre ve iklim krizi için asla eğitim vermeyeceğini düşünmektedir. Günümüzün en önemli sorunlarından biri olan iklim krizinin büyük oranda insan kaynaklı olduğu düşünüldüğünde, çevre problemleri ve iklim krizi ile mücadele etme de en önemli araçlardan biri bilinçli insanlar yaratılmasıdır. Sadece 18. görüşmecinin söylemleri dahi olası adil geçiş senaryolarında sendikaların Türkiye'deki konumlarına işaret etmektedir.

Maden İşçilerinin Gündelik Çalışma Pratikleri

Bu bölümde işlenen veriler, doğrudan maden işçileri açısından adil geçişi yansıtmasa da maden işçilerinin çalışma pratiklerinin dolaylı da olsa adil geçiş düşüncesini şekillendirdiği düşünülmektedir. Dinamik aynı zamanda da kendini tekrar eden bir çalışma türü olan maden işçiliği, belirli bir noktadan sonra sadece yapılan işe odaklanma ve bazı sosyal politika kazanımlarını temel amaç haline getirdiğinden, diğer konulara ilişkin kayıtsızlık durumu yaratabilmektedir. Farklı bir anlatımla sadece sınırlı ve belirli durumlara koşullanmak kimi zaman mesleğin ontolojisine dair tartışmalara uzak kalınmasına ve buna bağlı olarak da maden işçilerinin fikir gelişimine engel olmaktadır.

Maden işçilerinin gündelik çalışma pratiklerini tek başına kurumlar tarafından alınan kararlar meydana getirmemektedir. Önceki bölümde madencilğin tercih edilme sebebi tartışılırken ücretin konunun maddi tarafını meydana getirdiğinden bahsedilmiştir. Gündelik çalışma pratikleri ortaya çıkarken bu kez ücret konunun manevi boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Çalışanların mevcut ekonomik durumları, örneklemin çoğunluğunun belirttiği üzere Türkiye ortalaması düşünülüğünde asgari ücretli çalışanlara göre iyi durumdadır ve işçiler arasında yaygın bir “şükür” durumu mevcuttur. Karşılaşılan şükür ve kader söylemleri Durak’ın (2011) çalışmasındaki bulgularla benzerlik taşımaktadır. Durak’ın (2011:42), işverenler için ifade ettiği “uhrevi yetke” çalışanların deyimiyile, maaşları ödeyen, sigorta primlerini yatıran aslında sadece olması gerekeni yapan işverenin sahip olduğu otoritedir:

Hastaneye gidiyoruz, muayene olabiliyoruz. 2 asgari ücret maaşımız var. Ben dışarıya göre iyi diyebilirim yani. (Görüşmeci 5- özel - 46)

Özel maden ocağında çalışan işçiler, temel bir hak olan sosyal sigorta ve akabinde sağlık hakkını lüks olarak görürken bu nedenle de sağlık hakkına sahip oldukları için şükretmektedirler:

Şükür iyi, günümüzü kurtarıyor.(Görüşmeci 7- özel - 36)

Benim için her şey yolunda diyebilirim, hamdolsun. (Görüşmeci 8 - özel - 34)

Durak’a göre (2011) ağır ve tehlikeli meslek icra eden işçilerin, karşı karşıya kaldıkları tüm eşitsizliklerin ve kötü çalışma koşullarının meşrulaştırılmasında dini söylemler öne çıkmaktadır. Buna örnek olarak, Zonguldak maden işçilerinin iş kazalarında hayatlarını kaybetmelerinin iş cinayeti olarak değerlendirilmemesi gösterilebilir.

Ücret düzeyleri/ekonomik durumlar konunun tevekkül boyutundan materialist boyuta geldiğinde ücret düzeyi ve madencilerin sağlık durumları arasında bir denklem oluşmaktadır. Madenciler genel olarak ekonomik durumlarının piyasadan daha iyi durumda olduğunu belirtirken çalışma ortamı ve genel sağlık durumlarına ilişkin ise tezat bilgiler elde edilmektedir.

Ekonomik olarak iyi sayılabilir ama sağlık açısından çok iyi değil yer altı sonuçta. Sağlık açısından çok bir şey beklemiyoruz biz. (Görüşmeci 14- kamu- 37)

Ekonomik olarak iyi ama sağlık açısından sıkıntılı her maden ocağı sıkıntılı. Özelde çalışıyorum ben devlet ocaklarından çok farklı özel. İşçilerin üzerinde baskı daha fazla. (Görüşmeci 15- özel- 41)

Veriler incelendiğinde madenciler çalıştıkları yerin kömür maden ocağı olduğunun bilincinde ve bu nedenle sağlığı olumsuz etkileyen her türlü durumu normal ve kabul edilebilir olarak karşılamaktadırlar. Sonuçta madencilerin mevcut ekonomik durumları asgari ücretli bir işe göre iyi görünmektedir. Bu durum işçilerin bir kısmında hoşnutluk yaratırken üstüne bir de şükür etmelerini sağlamaktadır. Dini motiflerin buradaki rolü ağır ve zorlu bir işe karşılık işçileri kader ve şükür anlayışları ile tatmine kavuşturmuştur.

Maden işçilerinin Türkiye’de aldıkları ücret, gelişmiş ülkelerdeki madencilerin ücretleriyle kıyaslandığında oldukça düşüktür. Maden işçilerinin yeterince iyi beslenmediklerini ifade ettikleri bulgular alınan ücretlerin ve sosyal desteklerin yetersiz kaldığına doğrular niteliktedir. Tüm bu yetersizliklerle birlikte, maden işçileri bir de maden kaynaklı meslek hastalığı ve termik santraller kaynaklı astım, akciğer kanseri gibi hastalıklarla mücadele etmektedir. Karşılaşılan bu sağlık sorunları şehrin genelinde yaygın durumdadır.

İklim Krizine Yönelik Maden İşçilerinin Görüşleri

Maden işçilerinin iklim krizi ve çevre sorunları karşısındaki farkındalıklarını, bilgi düzeylerini ve davranışlarını anlamak oldukça önemlidir. Buradaki bilincin ilerleyen dönemlerde olası adil geçiş süreci açısından da belirleyici olabileceği düşünülmektedir.

Maden işçileri genel olarak iklim krizi hakkında temel bir bilgi düzeyine sahiptir ve iklim krizini yakın çevrelerinde hissetmektedir. Madenciler, mevsimlerin değiştiğini sel, heyelan gibi doğal afetleri bizzat yaşadıklarını ve deneyimlediklerini ifade etmektedir:

İklim krizi kıyamet, dünyanın yok oluşu ve afet... Bizim küçüklüğümüzde yağmurlar yavaş yavaş yağardı. Ben 35 yaşına gelene kadar yalnızca 1 kere sel gördüm. Ama şu an da öyle bir durum var ki, 3 günlük yağmur 15 dakikada yağıyor. Ters giden bir durum var yani. (Görüşmeci 2-özel- 41)

İklim krizi hepimizi etkileyen bir konu. Geçen sene aralık ayında burada Zonguldak’ta denize giren insanlar vardı. Bu normal mi? Tabii ki bu bizi etkiliyor. Buna bağlı olarak yaz uzun sürdüğü için kışta çok geç bitti. Haziran ayında hala doğalgazı çalışan insanlar vardı. İklimler tamamıyla yer değiştirdi. Bu durumlar hepimizi hem ekonomik hem sosyal olarak etkiledi yani. (Görüşmeci 10- özel- 30)

Maden işçileri arasında birkaç kişi haricinde çoğunluk iklim krizinin bir felaket olduğunu düşünmektedir. Zonguldak’ta madencilik mesleği yanında fındık işi

dâhil olmak üzere bahçe işleriyle de uğraşılmaktadır. İklim krizi dendiğinde ilk olarak akıllarına fındık hasadının geç olgunlaşması ve bahçelerinde eski verimde ürün alamamalarının gelmesi, mevcut krizi gündelik hayat pratikleri ile yaşadıklarına kanıt niteliğindedir:

Önemli tabi ki. Neden önemli? Çünkü, meyveler zamanında olmuyor, o yüzden sağlıklı yaşam yok. Yazda mıyız kışta mıyız belli değil. Ağaçlar yaprak dökeceği zaman çiçek açıyor. Bu da ister istemez insanları çok etkiliyor, meyveler sebzeler olmuyor. Eskiden oluyordu şimdi dışarıda sera olmadan domates, biber yiyemiyorsun. (Görüşmeci 24- özel- 37)

Zonguldak'ta yaşanan çevre krizlerini termik santraller, Erdemir'in yarattığı hava kirliliği, kömür yıkama tesislerinin sularının denize gönderilmesi gibi çevresel yıkımlar meydana getirmektedir. İklim krizine neden olan etkenlerin, doğrudan devletin denetim mekanizmasıyla engellenebileceği düşünülmektedir. Buna rağmen maden işçileri iklim farkındalığına sahip olup bireysel çabalarla geri dönüşüm yapmaya, örneğin plastik kullanımından uzak durmaya özen göstermektedirler:

Ben plastik kullanmıyorum. Pikniğe de gitsem, evden cam şişemi her şeyimi yanımda götürürüm. (Görüşmeci 7- özel- 36)

Biz kesinlikle evimizde çöplerimizi ayrıştırıyoruz. Gübre atığı yapan mekanizmalar var (kompost). Eve onlardan temin ettik. Çıkan gübreyi çiçeklerimizi beslemek için kullanıyoruz. Asla izmarit dahi olsa yer atmıyoruz. Ailecek bu konuda biraz bilinçliyiz. (Görüşmeci 13- kamu- 33)

Adil Geçişin Yer Altına Yansımaları

Adil Geçiş, ismi ve tanımındaki gibi adil olmayan bir geçiş hali yarattığı takdirde bu geçişin en sert ve sancılı halini yaşayacak olan kesim maden işçilerinin bizzat kendisidir. O nedenle sürecin adil tamamlanması adına maden işçilerinin işlerini kaybetme olasılığına karşın devletten ve sendikadan ne istedikleri ve ne bekledikleri oldukça önemlidir. İşçilerin beklentilerini öğrenerek bir dönüşüm planlamasına gidilmesi en sağlıklı geçişi sağlayacak veridir. Bu bölümde maden işçilerinin adil geçişe yönelik bilgi, görüş ve beklentileri tartışılacağından ilerisi için bir farkındalık yaracağı düşünülmektedir.

Örnekte yer alan madencilerin büyük çoğunluğu kömürden vazgeçilmesi durumunda mağdur olacaklarını ve bu durumdan olumsuz etkileneceklerini dile getirmiştir. Madencilerin, adil geçiş kavramına dair yaklaşımları da bir anlamda Türkiye'nin sosyo-politik duruşunun yansıması niteliğindedir. Çoğu madenci adil geçiş kavramını ilk kez duymuştur. Önceden duymuş olanların ise inancı yok denecek kadar azdır:

Çalışanların haklarını koruyarak geçiş gibi bir şey sanıyorum. Ben kömürün hemen bırakılması gerektiğini düşünüyorum. Kömür bir milli kaynaksa, o zaman neden bu kadar büyük zarar yapıyor? Teknoloji hala ilerlemiş değil, yeraltında hala eski yöntemlerle üretim yapıyoruz. Yeraltında dizel motor kullanıyoruz. Bu madencisini zerre kadar düşünmeyen bir zihniyet demektir. (Görüşmeci 13- kamu- özel)

Hiç kimsenin canını yakmadan daha temiz enerji kaynaklarına geçiş sanırım. Çünkü Türkiye’de nerden baksanız, bu işi yapan, bu işten ekmek yiyen 100-200 bin insan vardır. Belki daha da fazla işin ekonomik kısmı var bir de. (Görüşmeci 1- özel- 38)

Almanya’da mesela madenleri kapattılar. Benim amca uşağı Almanya’da madenden emekli oldu. Şu an kapattılar yani. Ona herhalde yeni bir işte gösterdiler. Öyle duydum. (Görüşmeci 5- özel- 46)

Kömürden vazgeçip güneş enerjisine geçmek. Örneğin; madende çalışan birini alıp güneş enerjisi sektöründe çalıştıracaklar. Ben aynı koşullarda, şartlarda, aynı maaşım ile orada çalışmayı kabul ederim. Hiç sıkıntı yapmam. Bana göre Adil Geçiş bu. (Görüşmeci 19- kamu- 47)

Aklıma ilk olarak Türkiye’de adil bir şey olmayacağı geliyor, maalesef. Yine bizi kandırıyorlar geliyor, yine birkaç kişi bazı işlerden ekmek yiyecek herhalde ve olan biz madencilere olacak gibi geliyor. (Görüşmeci 2- özel- 41)

Alan çalışması esnasında adil geçişe dair bilgisi olmayan madencilere ana hatlarıyla adil geçiş hakkında bilgi verilmiş ve bu bilgilendirmeden sonra yeniden görüşlerine başvurulmuştur. Elde edilen veriler madenciler arasında adil geçişe dair homojen bir yaklaşımın olmayacağı yönündedir. Madencilerin büyük çoğunluğu bu durumun kendi aleyhlerine olacağını iddia ederken karşıt görüşe sahip kişiler kömürden kurtulacakları için olumlu bir değişim olacağını, zor çalışma şartlarının nihayetinde sona ereceğini ummaktadırlar:

Böyle bir geçişte yeraltında çalışan işçilerin hepsinin her işi yapacağını biliyorum. Burada bu işi yapan adam dışarıda da her işi yapar. Ama işte o işten memnun kalır mı? Önemli olan o. Hem maddi hem iş olarak. Ben yeraltından çıkıp emekli olup tekrar yeraltına dönen çok adam tanıdım. Yapamıyorlar yani. Dışarıda çalışmıyor adam. Adam o kadar çok alışmış ki buraya, dönüyor geri geliyor tekrar burada çalışıyor, emekli olduktan sonra. O yüzden kolay değil yani. Devletten emekli olup özel ocakta çalışmaya devam edenlerin sayısı da çok faz-

la. Aslında buradaki temel problem, emekli olup yeniden çalışmasının nedeni yani, gerçekten çok çalışmak istediğinden değil. Emekli olduğunda insanlar onları memnun eden bir maaş almadıkları için insanlar tekrar buraya geliyorlar. Bizim çalışan emeklilerimiz var, adamlar bu saatten sonra yine niye buraya geliyorlar, benim işim bu diyorlar yani. Tarımla, hayvancılıkla uğraşanlar var, inşaatla, kalebodur işiyle uğraşanlar var, parke işi yapan var. Zanaatkâr aslında bu adamlar. Ama mecburiyetten yine buraya dönüyorlar, çünkü aldıkları maaş onlara yetmiyor. (Görüşmeci 1- özel- 38)

Madencilerin olası bir adil geçiş sürecinde devletten ve sendikalardan beklentisi yeni istihdam olanaklarının yaratılması yönündedir. Devletin, mevcut çalışanları mağdur etmeden, bütünüyle aynı hak ve imtiyazlarla yeni işlere yerleştirmeleri beklenmektedir. En büyük beklenti ise ekonomik kayıp yaşamadan benzer ücret düzeylerinde çalışmayı sürdürmektir:

Önce onun, planlamanın netleşmesi gerek, çelişki olmaması lazım. Yani biz kömürü bırakmadan, bize nerelerde nasıl şartlarda çalışacağımızı sunmaları gerek. Yani gelişmiş ülkelerde nasıl oluyorsa, burada da aynısı yapmalarını bekleriz. (Görüşmeci 14- kamu- 37)

Aynı bu şartlarda bana başka iş verirse devlet ben şimdi bırakıp giderim. Üstümü bile değiştirmem, böyle iş elbiselerimle giderim. Tabi ki yeraltında pis havada çürüyeceğime. Sonuçta bakıyoruz görüyoruz. Yeraltına 5 sene önce koyduğumuz demir çürümüş. Demirin çürüdüğü yerde 5 senede insanın vücudu ne olacak? Etiz biz, et çürümez mi? Yani demir bile çürüyor. (Görüşmeci 24- kamu- 37).

Madenciler, aynı haklarla birlikte herhangi bir mağduriyet yaşamadan doğrudan yeni işlere geçişi kabul etmektedir. Hatta bu durumdan oldukça memnun kalacaklarını belirten maden işçileri, madende çürümektense yeni işlerde çalışmayı yeğlemektedirler. Özel sektör madencilerinin en büyük talebi ise adil geçiş planlaması esnasında kömürden vazgeçilirken özel-kamu maden ayrımı yapılmaması şeklindedir. TTK'ya bağlı olmayan özel madenlerde çalışan madenciler özellikle TTK için bir dönüşüm söz konusu olduğunda bu planın dışında kalıp "üvey evlat" muamelesi görmek istememektedir. Bunun da nedenini rahatlıkla kamu-özel madencileri arasında var olan ücret eşitsizliği ve sosyal hakların varlığında bulmak mümkündür.

Devlet ve özel ayrı olmaksızın, bütün madencilerini ayırmasın isterim devlet. İş konusunda maddi konularda bizlere eşit davranmasını isterim. Bir de kaçak ocaklardan ekme yiyen insanlar var. Onlar gözükmez ama hiçbir yerde. Onlar ne olacak? Dedim ya buranın kaderi kömür diye. O insanlar ne olacak, onlarda düşünülecek mi? Çünkü

azımsanmayacak kadar insan var o şekilde para kazanan. (Görüşmeci 15- kamu- 41)

Eşitlik isterim. Türkiye Taş Kömürü Kurumu çalışanlarına nasıl bir Adil Geçiş planlarsa; özel sektör ve kaçak ocaklarda çalışanlara, ekmeğini kömürden çıkartan herkese de bunu uygulamasını isterim. Orası devlet kurumu, burası özel sektör diye dışlanmak istemeyiz. Devlette çalışanlar en ufak bir şeyde, maaş zammı vs. grev yapabiliyorlar, ocaktan çıkmıyorlar. Bizim özel sektörde grev şansımız falan yok. Direkt atılırız. Bazı şeylere göz yumuyoruz. Dışarda boşta çok insan var, beni çıkarır, onu bunu alırlar. (Görüşmeci 3- özel- 27)

Kömür gibi tarihi oldukça eskiye dayanan bir madenden kopmak özellikle enerjiye duyulan ihtiyacın ithal edilmesi açısından oldukça zordur. Özellikle Türkiye gibi petrol, doğalgaz yönünden dışa bağımlı ülkelerde kömürden vazgeçmenin ötesinde var olan termik santrallerin de sayısı artırılmak istenmektedir. Zonguldak'ta var olan termik santrallere yenilerinin eklenmesinin tartışıldığı bugünlerde olası artış hem şehir için fazladan kirlilik, hastalık artışı anlamına gelirken aynı zamanda olası adil geçiş sürecinin de gecikmesine zemin hazırlayacaktır. Bu noktada konunun birinci öznesi olan madenciler gerek Zonguldak için gerekse Türkiye'nin diğer kömür kullanan termik santrallerinde adil geçişin hiçbir şekilde mümkün olamayacağını düşünmektedir:

Mümkün değil. Çünkü Türkiye'nin ekonomisi bunu kaldıracak güçte değil. Ekonomi iyi olsa da işçiyi düşünen olur mu onu bilemem. Zaten dışa bağımlıyız. Ben Türkiye'nin kömürden vazgeçeceğini bir de bunu yaparken madencileri mağdur etmeyeceğini hiç düşünemiyorum bile. İmkânsız. (Görüşmeci 16- kamu- 39)

Ben Türkiye'de mümkün olacağını sanmıyorum. En azından Zonguldak'ın kaderi kömür olduğu için burada olmaz. Türkiye kömürden vazgeçmeyecek olan tek ülke bile olabilir ilerde. Zonguldak'a doğalgaz geldi ama hala kömür satışları devam ediyor. Zonguldak'ın köylerine doğalgazın gelmesi bir 50 seneyi bulur. Eee ne yapacak bu insanlar, o sürede? Çok zor burada kömürü bırakmak yani. (Görüşmeci 3- özel- 27)

Ben inanmıyorum asla. Kesinlikle hayır. Devlette olduğumuz için biz rahatız, biz özel olsak var ya, şurada adamlar bizi tükürüklerinde boğarlar. (Görüşmeci 29- kamu- 39)

Bu ve burada yer verilmeyip de alan çalışmasından elde edilen veriler, Türkiye

için adil bir geçişin şu aşamada mümkün olmadığını göstermektedir. Madencilerin, başta sendikalarına, özel sektör işverenlerine ve devlete dair beklentileri oldukça zayıfken, madenciler olası bir adil geçişin de Zonguldak'ta başlaması gerektiğini düşünmektedir. Literatüre “emeğin başkenti” olarak geçen Zonguldak'ın artık daha fazla cezalandırılması değil hak ettiği değeri görmesi maden işçilerinin kuşkusuz en büyük temennisidir.

Sonuç

İklim değişikliği bilim insanlarınca küresel bir sorun olarak gösterilip, önlem alınması gerektiğinin altı çizilse de uzun yıllar boyunca geniş kitlelerce inkâr edilmiştir. Chomsky ve Pollin'e göre (2021:14) geniş halk kitlelerinin bilinmeyen yarattığı korkudan dolayı işlerini kaybetmekle yüzleşmek istememeleri, hayatta kalma süreleri boyunca onları etkilemeyecek olması nedenlerinden dolayı uzun yıllar boyunca iklim değişikliğini doğrudan inkâr yolunu seçtikleri düşünülmektedir. Ne var ki bugün içinde yaşadığımız dünyada aşırı sıcaklıklar, yoğun yağışlar, kuraklık, eriyen buzullar ve deniz seviyesinin yükselmesi vb. nedenler yaşanan iklim değişikliğinin karşı konulmaz bir gerçek olduğunu kanıtlarken bu gerçekliğin yarattığı etkilerin şiddetinin de krize çevrilmiş olduğunu göstermektedir.

İklim krizi karşısında fosil yakıtlardan vazgeçmek gerektiği için bu durumdan en çok çalışma yaşamı etkilenecektir. Bazı sektör ve işlerde dönüşümlerin yaşanması kaçınılmazdır. Söz konusu dönüşümün potansiyel olarak yaşanması en muhtemel bölgesi Zonguldak'ta adil geçişin izlerini keşfetmeyi amaçlayan bu çalışmada Zonguldak halkı halen kömürle iç içe yaşamakta ve termik santrallerden ötürü hava kirliliğine maruz kalmaktadırlar. Sosyal Politika açısından iklim krizi ele alındığında, fosil yakıtların kullanımının sınırlandırıldığı hatta tamamen vazgeçilmesi gerekli kılındığından, termik santraller ve kömür madenlerinde çalışanların istihdamı büyük bir sorun alanıdır. Yeraltında kötü çalışma koşullarına sahip aynı zamanda da her türlü eşitsizliğe maruz kalan maden işçileri, kömürden vazgeçilmesi durumunda var olan işlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Adil Geçiş kavramı bu soruna yönelik, planlanacak dönüşüm sürecinde maden işçilerinin mağdur edilmemesi, karbon azaltılmasına gidildiğinde bu sektörlerde yaşanan değişimden etkilenen çalışanlar için adil ve sürdürülebilir bir dönüşümü amaçlamaktadır. Adil bir geçiş planlaması optimal işleyen sosyal diyalog mekanizması ile mümkündür. İspanya ve Kanada'da planlanan başarılı sayılabilecek adil geçiş örnekleri iş kaybı yaşayan çalışanlara yeni beceriler elde etmeleri için destek sağlamaktadır. İspanya'da örneğin sendikaların öncülüğü ile hazırlanan “Plan del Carbon” 48 yaş üstü madencilere erken emeklilik, yeni yeşil işlere yönelik mesleki eğitim ve maden sahalarının yeniden ıslahını içermektedir. Danimarka'da ülkenin yüksek sendikalaşma oranı ve sendikaların iklim yanlısı duruşları kömürden rüzgâr enerjisine geçişte sendikalaşmanın ve sosyal diyalogun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Adil geçişin başarılı

olmasının dayanağı, bu sürece sendikaların dâhil olmasından geçmektedir; ülke örnekleri de bu durumu kanıtlar niteliktedir. Aksi durumda, sosyal adaletin göz ardı edildiği bir dönüşüm sürecinde, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçişte kömür ve enerji sektörlerinde oldukça fazla istihdam kayıpları yaşanacaktır. Adil Geçiş kavramını hayal olarak görmekten öte, uygulanabilirlik noktasında tasarlayıp harekete geçirmek büyük öneme sahiptir.

Sonuç olarak bütün söylenenlerden hareketle Zonguldak maden işçilerinin iklim krizine karşı duyarlı oldukları tespit edilmiştir ve kendileri iklim krizi hakkında temel bir bilgi düzeyine sahiptir. Ancak maden işçileri, kömürün doğa üzerindeki kirlenici etkisiyle “ekmek parası” olgusunun tam ortasında kalmaktadır. Bunu da kömürün onlar için özel bir anlam ifade ettiği ve kömürün doğaya zarar vermeden kullanılması gerektiği söylemlerinden çıkarabilmek mümkündür. Maden işçilerinin büyük çoğunluğu kömürden vazgeçilmesi durumunda işsiz kalacaklarını tahmin etmektedir; bu tahmin büyük ölçüde adil geçişin maden işçilerine son derece yabancı bir kavram olmasına dayandırılabilir.

Bu noktada son sözü sendikalara ayırmak gerekir. Türkiye'nin adil geçiş için net bir politika çerçevesinin olmaması, sendika kaynaklarının ve kapasitelerinin sınırlı olmasıyla yakından ilgilidir. Türkiye'deki sendikaların adil geçişe yönelik tutumlarını genellemek zordur, çünkü görüşler ve duruşlar sendikaya göre değişmektedir. Ancak geleneksel olarak Türkiye'deki işçi sendikalarının adil geçiş ve düşük karbonlu bir ekonominin inşasından ziyade, vasıfsız ve yarı vasıflı işçilerin TİS sürecine daha çok odaklandığı söylenebilir. O nedenle de sendikaların sürdürülebilir ve adil bir geleceğe geçişi teşvik etmede daha aktif bir rol oynaması beklenmektedir.

Kaynakça

- Alparslanoğlu, A. (2021) “Küresel Ulaşım Ağı Girişimlerinin “Yeşilin Tonu” Üzerine Rekabetleri: BRI, B3W, EGD”, *Pearson Journal of Social Sciences - Humanities*, 15, 325-350.
- Azazi, H. ve Uzman, O. (2022) “Türkiye’de Yeşil Ekonomi, Yeşil İşler ve Yeşil İstihdam”, *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3, 2, 93-100.
- Brecher, J. (2015) “A Superfund for Workers: How to Promote a Just Transition and Break Out of the Jobs vs. Environment Trap”, *Dollars&Sense*, November/ December, 20-24. <https://independent.org/wp-content/uploads/2017/02/1115brecher.pdf> (30.02.2023).
- CAN Europe, Europe Beyond Coal, SEFIA, WWF-Türkiye, Greenpeace Akdeniz, İklim Değişikliği Politika ve Araştırma Derneği, 350.org (2021) “Karbon Nötr Türkiye Yolunda İlk Adım, Kömürden Çıkış 2030”, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf (20.02.2023).
- Chomsky, N. ve Pollin, R. (2021) *İklim Krizi ve Küresel Yeşil Yeni Düzen*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2020) “Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu”, 47. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/tu-rk-vecevevsorunlariveoncel-kler-_2020-20210401124420.pdf (03.05.2023).
- Çoban, A. (2021a) “Adil Geçiş: Emek ve Ekoloji Mücadeleleri İçin Mayın Tarlası”, *Teori ve Eylem*, 54, 135-153.
- Çoban, A. (2021b) “Ekolojik Marksizm ve Ekosozyalizm Yaklaşımları”, http://www.aykutcoban.org/yayinlar/makaleler/Coban_Ekolojik%20Marksizm%20ve%20Ekosozyalizm_Polen_yay%C4%B1n_14.8.21.pdf

- (03.05.2023).
- Durak, Y. (2011) *İşçi ve İşveren İlişkisinde Dindarlığın Rolü: Emeğin Tevekkülü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- European Commission (2019) "Avrupa Yeşil Mutabakat Eylem Planı" https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en (28.04.2023)
- European Commission (2010) "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Analysis of options to move beyond 20% greenhouse gas emission reductions and assessing the risk of carbon leakage", EUR-Lex - 52010DC0265 - EN - EUR-Lex (europa.eu)
- European Commission (2020) "Climate & Energy Package", https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/2020-climate-energy-package_en (25.04.2023)
- European Commission (2022) "Consequences of Climate Change", https://climate.ec.europa.eu/climate-change/consequences-climate-change_en (20.04.2023)
- Galgóczi, B. (2018) "Just Transition Towards Environmentally Sustainable Economies and Societies For All", ILO ACTRAV Policy Brief. Geneva: ILO.
- Geray, H. (2006) "Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş", Ankara: Ütopya Yayınevi.
- ILOSTAT. (2021), <https://ilostat.ilo.org/data/> (05.01.2023)
- ILO (2015) "Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all", Ceneva: ILO
- ILO. (2018) "Greening with jobs: World Employment and Social Outlook 2018", Ceneva: ILO
- ITUC. (2016) <https://www.ituc-csi.org/just-transition-in-the-paris?lang=en> (09.01.2023).
- ITUC. (2017). Just Transition - Where Are We Now and What's Next? A Guide to National Policies and International Climate Governance. *ITUC Climate Justice Frontline Briefing 2017*, Brussels, Belgium.
- Kapar, R. (2003) "Çevre Sorunları, Çevre Koruma ve Sendikalar", *İş, Güç' Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 5.2.
- McCauley, D. ve Heffron, R. (2018) "Just Transition: Integrating Climate, Energy and Environmental Justice", *Energy Policy*, 119, 1-7.
- Mertins, H., Duncalfe C, ve Duncalfe K., (2021) Roadmap to a Canadian Just Transition Act. Canadian Centre for Policy Alternatives. <https://policyalternatives.ca/sites/default/files/uploads/publications/National%20Office/2021/04/Roadmap%20to%20a%20Canadian%20just%20transition%20act.pdf> (19.12.2022)
- Nuroğlu, E. ve Nuroğlu, H. H. (2022) *Çevre, İklim ve Afet: Dirençli Şehirler İçin Yol Haritası*, Nobel Akademik Yayıncılık
- Özkan, Ö. (2020) "Madencilik Sektöründe Kadın Emeği", Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı.
- Powering Past Coal Alliance (2022) <https://poweringpastcoal.org/strands-of-work/just-transition/> (10.04.2023).
- Seçgin F., Yalvaç, G. ve Çetin, T. (2010); "İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Karikatürler Aracılığıyla Çevre Sorunlarına İlişkin Algıları", *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 11,13, 391-398.
- Stoddard, I., Anderson, K., Capstick, S., Carton, W., Depledge, J., Facer, K., ve Williams, M. (2021) "Three Decades of Climate Mitigation: Why Haven't We Bent The Global Emissions Curve?", *Annual Review of Environment And Resources*, 46, 653-689.
- Stoyanova, Z. (2017) "Impact of climate change related policies on the sector of green jobs" *Trakia Journal of Sciences*, 15, 4, 375-380.
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022) *İklim Şurası Komisyon Tavsiye Kararları*, <https://iklimsurası.gov.tr/public/images/sonucbildirgesi.pdf> (01.03.2023).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2023) <https://enerji.gov.tr/evced-cevre-ve-iklim-paris-anlasmasi>

T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022) <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>

Tostado, L. ve Wiese, K. (2020) "European Green Deal: Integrate gender and intersectional approach into green budgeting and taxation", Heinrich Böll Stiftung, Brussels. <https://eu.boell.org/en/2021/07/16/green-gender-budgeting-taxation> (04.04.2023).

TTK. (2021) <http://taskomuru.net/tr/ttk-2021-yili-30-nitelikli-isci-alimi-kura-listeleri/12/> (15.03.2023)

Van der Velden, M. (2018) "Digitalisation and the un sustainable development goals: what role for design" *Interaction Design and Architecture(s) Journal*, 37, 160-174.

Zeydan, Ö. ve Yıldırım, Y. (2007) "Küresel Isınmada Etken Olan Hava Kirleticileri ve Ülkemiz Emisyonları", *I. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi Bildiri Kitabı*, İstanbul, 220-227.